Zoetermeerse jongens bij de keizerlijke garde

Henk Windmeijer

Versailles (staalgravure door James Tibbit Willmore 1839)

In het blad voor Volks-Letterkunde "De vriend van Armen en Rijken" van 1859 was het volgende te lezen. "Misschien herinneren zich sommige onzer lezers nog, dat in het begin dezer eeuw op het Binnenhof te 's-Gravenhage een groot aantal knapen vereenigd waren, de jongsten gekleed in grijze buisjes en gewapend met houten sabels, de oudsten in witten uniform en van werkelijke wapens voorzien; de eersten werden vélites (ligt gewapenden), de anderen pupillen genoemd. Hun getal beliep eenmaal 4000." Mijn betovergrootvader Hendrik Windmeijer (1796-1863) had dit kunnen lezen ware het niet dat hij volgens zijn huwelijksakte niet kon (lezen en) schrijven. Toch was ook hij daar op het Binnenhof in Den Haag. Hoe kwam het dat hij daar zo verzeild was geraakt?

We gaan terug naar 1805. Keizer Napoleon Bonaparte was altijd op zoek naar soldaten om bij zijn legers in te lijven. Onze eerste koning Lodewijk Napoleon, onder druk van zijn broer Napoleon, besloot in 1806 tot rekrutering van jongens uit wees- en armhuizen. Deze huizen vormden voor de overheid een grote financiële last. Door het inlijven van de jongens gaf dit bezuinigingen op de armenzorg en daarnaast werd het leger versterkt met goed opgeleide soldaten en zeelieden. Op 6 juni 1809 ging Lodewijk Napoleon over tot de oprichting van het Legion Vélites, een apart legerkorps waarin weesjongens en jongens uit de armenzorg werden opgenomen. In een circulaire maakte hij bekend dat alle jongens die 16 jaar en ouder waren zich op 1 juli in Utrecht moesten verzamelen. De maatregel leverde bij de departementsbesturen (provincies) veel protesten op. De koning bleef echter bij zijn besluit. Zo vertrokken op 26 juli 1809 om half drie in de nacht drie schepen vanuit Amsterdam met 63 weeskinderen naar Utrecht. Twintig van hen kwamen al snel terug, omdat zij te klein waren. De overige 43 jongens werden ingelijfd bij het Legion Velites. Toen in 1810 de Hollandse departementen bij Frankrijk werden gevoegd, waren vanuit Holland al in totaal 1410 pupillen en 1267 vélites ingelijfd. Door dit succes besloot

Napoleon op 19 januari 1811 in zijn gehele keizerrijk de weesjongens van 14 jaar en ouder in te lijven voor zijn legers. In augustus 1811 vertrokken daarom uit het departement Zuiderzee (Noord-Holland) contigenten van nog eens 493 jongens. Ook het departement de la Meuse (Zuid-Holland) ontkwam niet aan dit decreet, dus ook Zoetermeer niet.

Weeshuis in Zoetermeer

Ooit stond in Zoetermeer een klein weeshuis. Op geheugenvanzoetermeer.nl (Detail Bronbewerkingen - Zoetermeer) is een overzicht te vinden met de namen van zowel de kinderen als enkele oude lieden. Holland was in die tijd onder Franse invloed gekomen waar revolutionaire comités van patriotten het bestuur overnamen. Het gelijkheidsbeginsel van alle burgers werd ingevoerd. Mede door deze ontwikkelingen en de toenemende armoede kochten op 10 februari 1806 Jasper van den Bosch en Cornelis Post, armmeesters van de Rooms-Katholieke kerk van Zoetermeer en Zegwaart, een huis met een zomerhuis aan de Voorweg van Cornelia Sebel, weduwe van Jacobus Korenblom. Het huis werd door armmeesters ingericht als wezen- en oude liedenhuis voor de Rooms-Katholieken. Het gebouw stond aan de Voorweg (nu huisnummer 180) tegenover de hoeve Meerzigt. Teunis van den Bos, eigenaar van Meerzigt werd mederegent van het huis. Op 1 mei 1806 werden 20 (half)weeskinderen tussen 6 en 14 jaar geplaatst. Eerder was op 15 maart 1806 Willemina van den Bos, weduwe van Martinus Vogelaar als "oude" vrouw van 67 jaar daar komen wonen.

Vier jongens uit het Zoetermeerse weeshuis konden het keizerlijke decreet van 19 januari 1811 niet ontlopen en kwamen dus in aanmerking om in het leger van Napoleon te worden ingelijfd. Zij waren immers ouder dan 14 jaar. Zij vertrokken vanuit Den Haag met als eindbestemming Versailles in Frankrijk. Bij de verschillende plaatsen waarlangs de pupillen gingen, voegden zich weesjongens uit Holland en Zeeland. Uit een dagboek uit 1808-1809 van majoor Franz Freiderich Christian Steinmetz, waarin hij verslag van zijn veldtocht naar Spanje deed, bleek dat ook hij vertrok vanuit Den Haag. Zijn reis zal niet veel hebben verschild van de tocht die de vier weeskinderen uit Zoetermeer hebben gemaakt. Vanuit Den Haag ging het richting Rotterdam, waar naast de Rotterdamse wezen nog eens negen Goudse jongens zich aan het Rotterdamse Veer hadden gemeld. Ze staken het Hollandsch Diep over bij Moerdijk richting Breda. Vervolgens naar Bergen op Zoom, dan naar Antwerpen waar de Schelde werd overgestoken. Via Sint Nicolaas, Gent, Kortrijk en Rijsel werd de Franse grens bereikt. In Frankrijk vervolgden ze de tocht via Lens, Arras, Amiens. Steinmetz ging richting Clermont en Luzarches om aan te komen in Sint-Denis bij Parijs. De tocht van de pupillen ging vanaf Amiens echter richting Rouen, want daar werden zij opgevangen en gingen dan richting Parijs. Eindbestemming waren de kazernes rondom het paleis van Versailles.

Wie waren de vier Zoetermeerse weesjongens die richting Versailles vertrokken?

Jan Petrus Burgmeijer, gedoopt 25 maart 1796 in Zoetermeer, was de eerste en één van de jongsten, 15 jaar oud, die op 21 augustus 1811 vertrok vanuit Zoetermeer. Hij was een zoon van Steven Burgmeijer (overleden in 1798) en van Francijntje Jurgens (overleden in 1801). Zijn ouders woonden in Zoetermeer aan de Voorweg. Van oorsprong kwamen zij uit het Duitse graafschap Lingen. Jan Petrus werd op 1 juni 1806 opgenomen in het weeshuis. Hij behoorde tot een contigent dat al op 12 september 1811 bij het regiment Keizerlijke Garde werd ingelijfd.

Jan Baars, geboren 27 februari 1792 in Zegwaart, was een zoon van Gijsbert Baars en Meijnsje Voorend. In 1786 waren zij uit Bodegraven gekomen, waarna zij kort daarna trouwden in Zegwaart. Wanneer zijn vader Gijsbert Baars is overleden is niet bekend. Zijn moeder is pas jaren later in 1834 in Bodegraven overleden. Jan werd op 3 mei 1807 opgenomen in het weeshuis en verliet dat op 1 maart 1809. Uiteindelijk is hij op 17 november 1811 toch vertrokken voor de Keizerlijke Garde en op 9 december 1811 ingelijfd. Hij is dan inmiddels al 19 jaar oud; mogelijk heeft hij zich "vrijwillig"' aangemeld voor zijn militaire aspiraties.

Hendrik Jansen geboren 10 december 1794 te Zegwaart was een zoon van Arnoldus Jansen (overleden in 1805) en Antje Broekhof (overleden in 1810). Zijn ouders woonden aan de Dorpsstraat In Zegwaart. Hendrik werd samen met zijn zus op 1 mei 1806 in het weeshuis opgenomen. Ook hij vertrok als 16-jarige op 17 november 1811 uit het weeshuis en werd op 9 december 1811 ingelijfd.

Hendrik Windmeijer was de vierde die uit het weeshuis moest vertrekken. Hij is gedoopt op 3 februari 1796 in Zoetermeer en was een zoon van Govert Windmeijer (overleden in 1799) en Aaltje van den Bos (overleden in 1809). Zijn ouders woonden aan de Voorweg en na het overlijden van zijn nieuwe stiefvader vertrok zijn moeder naar Zegwaart. Hendrik werd op 1 juni 1806 in het weeshuis opgenomen samen met zijn zus en broer. Later volgden nog twee halfzussen uit de latere twee huwelijken van zijn moeder. Hij vertrok net als de drie anderen op 17 november 1811 als 15-jarige en werd op 9 december 1811 ingelijfd.

Pupillen en een grenadier van het 3e regiment Grenadiers te voet van de keizerlijke garde in Versailles (J.M.G. Onfroy de Bréville, 1921)

Napoleon en zijn decreten

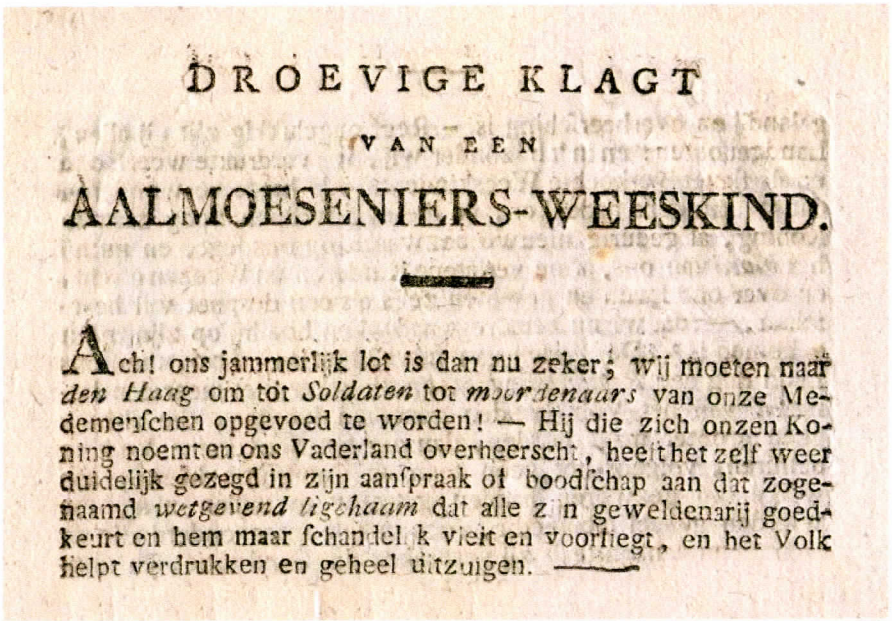
Hoe verging het de vier jongens uit Zoetermeer in Versailles, wat was daar allemaal gaande? Na de inlijving van het koninkrijk Holland in het Franse keizerrijk in 1811 smolten ook de legers samen en werden Hollandse regimenten opgenomen in de Franse. Zo werd het Hollandse regiment grenadiers te voet het Franse 3e keizerlijke garderegiment bestaande uit Veliten: (onder-)officieren en Pupillen. Zij defileerden regelmatig bij de Tuilerieën. Deze verenigde korpsen hielden garnizoen in Versailles bij Parijs. Vanaf 27 juni 1809 meldden de eerste Hollandse pupillen zich aan bij de Hollandse grenadiers voor hun militaire opleiding bij de twee bestaande infanteriebataljons. De bedoeling van Napoleon was om alle pupillen toe te wijzen aan de marine, maar na een wapenschouw op de Tuilerieën liet hij dit voornemen varen.

De voorlaatste grote inlijving van Hollandse weeskinderen in Versailles vond plaats op 22 februari 1811. Bij het volgende contigent waarbij Jan Petrus Burgmeijer op 12 september 1811 aankwam werden op die dag 297 weesjongens ingeschreven. Zij waren afkomstig uit Amsterdam (83), Den Haag (29), Rotterdam (26), Haarlem (21), Delft (12) en Utrecht (12), maar ook in mindere mate uit kleinere plaatsen in Holland, Gelderland en Overijssel. Op 21, 22 en 23 september volgde een restant van 22 weeskinderen uit Holland. Eind november arriveerden 12 Brabantse weeskinderen uit Breda, Bergen op Zoom en Steenbergen.
Op 9 december volgde wederom een groot contingent uit Holland van in totaal 243 personen. Met deze groep kwamen onze andere drie Zoetermeerse weesjongens aan. De anderen die op die dag werden ingelijfd, kwamen uit Den Haag (51), Rotterdam (27), Leiden (16) en uit Zeeland: Middelburg (40), Goes (14), Vlissingen (15) en andere plaatsen. Tussentijds kwamen ook vele andere wezen uit geheel Europa aan in de kazernes van Versailles.

De rekruten waren naast de Fransen afkomstig uit Duitsland, Vlaanderen, Holland en Italië. Het inlijven was een zware opgave, want naast de Franse weeskinderen sprak niemand Frans en de officieren spraken alleen Frans of Nederlands. Het aantal kinderen werd al spoedig veel te groot. Het kader moest in allerijl vanuit diverse plaatsen en uit eigen gelederen worden aangevuld. Op bevel van Napoleon werden in februari 1812 vanuit Fontainebleau enige onderofficieren overgeplaatst. Uiteindelijk werd op 11 februari 1812 door de keizer een Franse kolonel over het korps benoemd: majoor

Bardin. Eind maart werden de al lang ontbrekende kwartiermakers aangesteld. De vele nationaliteiten, religies en talen gaven de nodige problemen, ook door ruzies tussen de pupillen. Om zoveel jongeren op te voeden en aan de krijgstucht te laten wennen en voor het eerst een wapen te laten hanteren, viel het kader zwaar. Voor het eind van het jaar 1811 diende de veldtocht naar Rusland zich aan. De gelederen van pupillen, waarvan de oudsten amper achttien jaar oud waren, zouden door de komende veldtocht worden uitgedund. De pupillen werden verdeeld in twee klassen: de "toegelatenen" geschikt en de andere "uitgestelden" ongeschikt. De laatsten waren 'volledig ontsteld' toen hun kolonel verklaarde dat ze te jong en te zwak waren om de vermoeienissen van de oorlog te dragen.

Een bataljon gevormd door Italianen en Hollanders vertrok in februari 1814 nog naar Saint-Malo. Het bataljon kwam daar in contact met de Hollanders van het oude leger, die als pioniers in Saint-Servan waren gelegerd. Het liep tegen de val van Napoleon. Beide bataljons moedigden elkaar aan tot opstand en droegen al de oranje kokarde; in navolging van hen droegen de Italianen de kleuren van hun land. Begin juni 1814 werden de Hollandse garnizoenen van Versailles, Boulogne en Gravelines ontslagen en keerden terug naar hun land. De nieuwe Franse regering gaf zelfs de wapens en bagage mee. Het was een bataljon met een zeer kort bestaan, juist vanwege zijn bijzondere karakter. Het overtrof in aantal soldaten alle regimenten die dan toe hadden bestaan.

DROEVIGE KLAGT

VAN EEN

AALMOESENIERS-WEESKIND.

Ach! ons jammerlijk lot is dan nu zeker; wij moeten naar *den Haag* om tot *Soldaten* tot *moordenaars* van onze Medemenſchen opgevoed te worden! — Hij die zich onzen Koning noemt en ons Vaderland overheerscht, heeft het zelf weer duidelijk gezegd in zijn aanſpraak of boodſchap aan dat zogenaamd *wetgevend lighaam* dat alle z n geweldenarij goedkeurt en hem maar ſchandel k vleit en voorliegt, en het Volk helpt verdrukken en geheel uitzuigen. ——

Pamflet van een zogenaamd 'aalmoesenierssweeskind' tegen de dienstplicht, 1808 (Stadsarchief Amsterdam, Vlugschriften 30584-4401B)

Charles de Quaij, kapitein te Versailles

Charles de Quaij was kapitein bij het 3e Regiment Grenadiers te voet van de Keizerlijke Garde of Les Grenadiers Hollandais. Uit zijn brieven aan zijn ouders en zus krijgen we een beeld uit Versailles. Over de komst van de pupillen schrijft kapitein De Quaij in een brief van 20 juli 1811: "De officieren der pupillen zijn benoemd, ik geloof niet dat u een van kent, Dibbetz is major-commendant, Troxel krijgt een sedentoir post, de 2e kolonel is nog niet benoemd, dat moet denkelijk een onzer kapiteins worden, dog ik geloof niet dat er een aan wil, de volgende maand krijgen ze 1700 kwajongens uit het hele rijk." Op 11 september 1811 schreef hij: "Nu wij met de instructie van ons volk niet meer nodig hebben, hebben ze ons enige honderden pupillen gegeven, allerhande soort van talen, onze grenadiers zelfs instrueren; maar het is er Frans naar. Voor de Italianen, Gascons en Bas-Bretons strijken wij de vlag, die kan niemand verstaan. Somtijds heeft men zich een uur in 't Frans afgesloofd, dan krijgt men ten antwoord : 'Ik en versta u niet, ik ben een Vlaming'. De vacante plaatsen bij de Pupillen zijn door Franschen bezet." Op 16 november 1811 schrijft hij aan zijn zuster: "Je zult me ongetwijfeld berispen, mijn lieve Regina, omdat ik je zolang niet heb geschreven. Nou mijn kleine zusje, je hebt het mis. Stel je voor dat je broer van 's ochtend vroeg tot 's avonds laat aan het hoofd staat van duizend jongens, de meesten zonder hemd, schoenen en hoed, die aan het sporten zijn, beter gezegd, op en neer lopen, bij water waar het net zo koud is als in Noorwegen. Er moeten nog 5000 leerlingen komen, dus ik zal mijn winter heel aangenaam doorbrengen. Dit korps zit nog steeds zonder officier en daarom zijn we daar tewerkgesteld." Op 9 december 1811 kwamen de drie Zoetermeerse jongens aan in Versailles. De Quaij is dan in Rouen en schrijft hierover in een brief op 11 december 1811: "Mij dunkt ik hoor u zeggen, wat is dat een brief uit Rouen! „Jan, mijn lieste kient, verzuup je kinders niet," commandant van de 4e en 5e bataljon pupillens, 1500 nakende jongens heb ik met 9 officieren en 40 man van ons regiment, die voor officier spelen hier heen gesleept. Hoe de boel te recht komt is onbegrijpelijk; intusschen het komt en er zijn er mij maar een 20 weggelopen, de onkosten zijn het ergste en wij krijgen als garde geen étape of niets. Intusschen zegt men, dat de officieren reeds benoemd zijn en als dat waar is, zal onze commissie

niet lang zijn. Het is een majoor van de Parijsche Garde, die kolonel van de pupillen is geworden en onder wiens order ik dus voor het ogenblik sta. Uit Versailles heb ik nog geen tijding en weet dus niet of de officieren bij de pupillen al benoemd zijn, daar ik zeer naar verlang. De Minister heeft mij gisteren geschreven, dat de wapening voor de 2 bataljons uit Mezières naar hier was afgezonden, ik had liever, dat zij hun ten minste hemden voor het lijf zonden." Inmiddels is hij op 30 december 1811 nog steeds in Rouen en schrijft: "De officieren van de leerlingen zijn aangesteld, een aantal is al gearriveerd. Ik ben daarom van plan begin januari naar Versailles terug te keren, maar ik vertrek pas als mijn hele detachement onderweg is, dus de laatste. Mijn kolonel is niet zo gecharmeerd van me dat hij mij de kans geeft nuttig te zijn. Maar aangezien de officieren die ik onder mijn bevel had, me veel vriendschap en begrip toonden, en ik indirect te horen kreeg dat de kolonel van de leerlingen tevreden over me was, heb ik absoluut geen spijt van dat ik deze reis heb gemaakt."

Pupillen In Franse dienst

Uit de Franse regimentsstamboeken bij de Service Historique de la Défense te Vincennes (Parijs) kunnen we opmaken hoe het de Zoetermeerse weesjongens die Napoleon inlijfde in zijn niet te stuiten honger naar soldaten is vergaan?

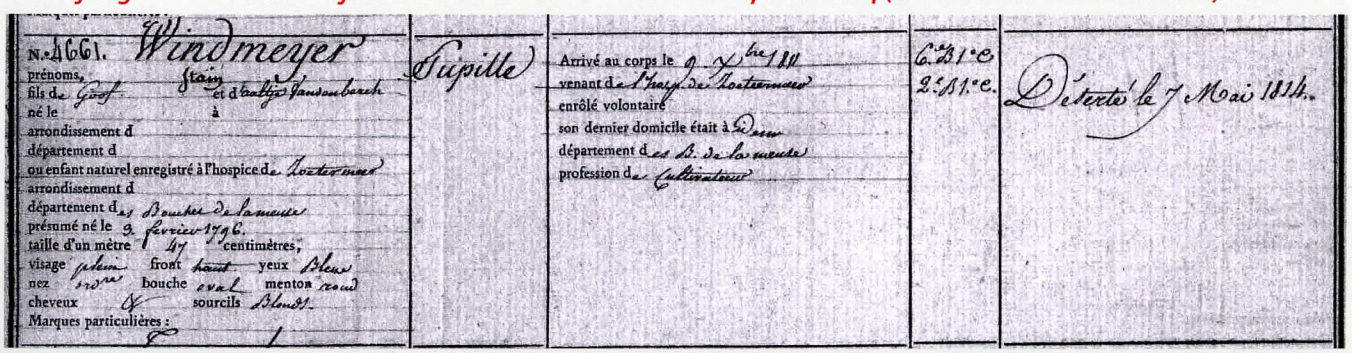
Jan Baars (*27-2-1792) vertrok zondag 17 november 1811 en wordt op 9 december 1811 ingelijfd bij het 6e bataljon 1 compagnie pupillen; op 2 april 1813 wordt hij geschikt geacht om als grenadier-tamboer bij de jeune garde 2e bataljon bij de 2e compagnie te dienen. Jan trekt met zijn bataljon naar Dresden, wordt daar krijgsgevangen gemaakt en keert niet terug naar Holland. Hij wordt als vermist opgeven. Van 20 op 21 mei 1813 vond de slag bij Bautzen bij Dresden plaats.

Hendrik Jansen (*10-12-1794) vertrok zondag 17 november 1811 en wordt ook op 9 december 1811 ingelijfd bij het 6e bataljon 1 compagnie pupillen. Hij wordt op 8 maart 1813 overgeplaatst naar het nieuw gevormde bataljon als grenadier-tirailleur bij het 7e regiment. Hendrik gaat mee met een veldtocht naar Saksen. Hij wordt als vermist opgeven en keert niet meer terug naar Holland. Op 15 april 1813 werd hij opgenomen in een ziekenhuis van Frankfurt am Main. Tien dagen eerder vond de slag bij Möckren (bij Maagdenburg) plaats met een overwinning van de geallieerde Europese vorsten.

Jan Petrus Burgmeijer (*25-3-1796) keert wel terug naar Holland. Hij vertrekt in zijn eentje op woensdag 21 augustus 1811 en wordt op 12 september 1811 ingelijfd bij het 3e bataljon bij de 1e compagnie. Vervolgens wordt hij overgeplaatst bij het 1e bataljon bij de 6e compagnie. Hij wordt op 29 november 1813 aangesteld als tamboer (voltigeur). Op 1 maart 1814 keert hij terug naar de pupillen en na de val van Napoleon verlaat hij op 13 maart 1814 het leger. Hij komt op 23 april 1814 weer aan in Zoetermeer en verblijft vier maanden in het weeshuis. Hij vertrekt op 23 augustus 1814 naar Leeuwarden om zijn militaire aspiraties voort te zetten. Daar wordt hij bij het 15e bataljon Nationale Militie ingelijfd in de rang van fuselier voor zes jaar. Volgens zijn conduitestaat had hij eerder 3½ jaar in Franse dienst bij het 8e regiment volté gediend; dat klopte dus wel. Hij wordt tewerkgesteld bij het Depotbataljon voor de Koloniën, later het Koloniaal Werfdepot te Harderwijk. Hier kregen de rekruten hun opleiding voor een dienstperiode in Nederlands-Indië. Op 11 juli 1817 monstert Jan Petrus aan op het schip de "Aurora" om als militair naar Oost-Indië te vertrekken. Hij bracht maar korte tijd in de Oost door. Op 13 augustus 1818 overlijdt hij in een hospitaal in Batavia. Hij is 22 jaar geworden.

Hendrik Windmeijer (*3-3-1796) vertrok zondag 17 november 1811 uit Zoetermeer en ook hij keert terug naar Holland. Hij wordt 9 december 1811 ingelijfd bij het 6e bataljon 1e compagnie pupillen en vervolgens bij het 2e bataljon 1e compagnie. Hij is aan de veldtochten van Napoleon ontkomen door als "niet geschikt" in Frankrijk te blijven voor de kustbewa-

Inschrijving van Hain Windmeijer in de Franse militaire stamboeken, 1811-1814 (website memoiredeshommes)

N.° 4661. Windmeyer
prénoms, Stain
fils de Geef et de Baltje Jansdr.
né le à
arrondissement d
département d
ou enfant naturel enregistré à l'hospice de Zoetermeer
arrondissement d
département d Bouches de la Meuse
présumé né le 3 février 1796.
taille d'un mètre 47 centimètres,
visage plein front haut yeux Bleus
nez rond bouche oval menton rond
cheveux & sourcils Blonds
Marques particulières :
Pupille
Arrivé au corps le 9 Xbre 1811
venant de Dépôt de Zoetermeer
enrôlé volontaire
son dernier domicile était à Dem
département de Bouches de la Meuse
profession de Cultivateur
6e 31.e
2e 31.e
Déserté le 7 Mai 1814.

Hendrik Jansen was grenadier-tirailleur bij het 7e regiment (bron: https://autographe.com)

king. Zijn bataljon werd ingezet in Boulogne sur Mer en Gravellines. Volgens de Franse gegevens verlaat hij op 7 mei 1814, na de val van Napoleon, het leger. De terugtocht naar Holland met kolonel-luitenant Jan Josias Westenberg (1764-1841) begon op maandag 6 juni 1814 en op zaterdag 18 juni 1814 arriveert het korps op Hollands grondgebied. Hendrik vestigde zich weer in Zoetermeer en trouwde daar op 17 december 1818 met de uit Oude Tonge afkomstige Agnieta Hilleman.

Op 6 december 1819 wordt zijn eerste zoon geboren aan de Leidsewallen. Volgens oud gebruik zou Hendrik zijn zoon moeten vernoemen naar de grootvader van vaders- of moederszijde, Govert of Jan, maar omdat op 6 december de feestdag van de H. Nicolaas wordt gevierd, noemt hij zijn zoon Nicolaas Windmeijer! In 1820 ging hij in Zegwaart wonen. Hij is de stamvader van de familie Windmeijer in Zoetermeer.

Andere soldaten

Arie Bos schreef al eerder (in 't Seghen Waert 1989-3 en 1990-3) over Zoetermeerders in Franse dienst. Op 18 maart 1812 overleed Gerard Vonk, 22 jaar, ingelijfd bij het 33e regiment Infanterie, in Küstrin (Pruisen, later Polen). In het voorjaar van 1813 wees de gemeente Zoetermeer vier ruiters aan voor het leger van Napoleon. Of zij ook daadwerkelijk vertrokken zijn is niet bekend. Dit waren de twintigers Adrianus Berkelaar, Johannes Borst, Martinus van der Boog en Karl Ferdinand Samuel Torberger. Bij het Instituut voor militaire historie biedt een database www.nimh.nl/zelf-onderzoek-doen/online-naslag een ingang op de lotgevallen van nog ruim 30 jongens uit Zoetermeer-Zegwaart die de keizer dienden.

Bronnen:

Stadsarchief Zoetermeer: Gemeentebestuur Zoetermeer nr. 1784; Rechterlijk archief Zoetermeer nr. 167 fol. 45. www.memoiredeshommes.defense.gouv.fr/recrutement-parcours-individuels, 20Yc87, 20Yc107,20Yc108, 20Yc28. Nederlands Instituut voor Militaire Historie, databank Nederlandse militairen in het leger van Napoleon.
Gens Nostra 2015 jaargang 70 nummer 11; Militaire Spectator 1837; De Navorscher's 3e jrg bijblad 1853 pag. 77-80; Blad voor Volks-Letterkunde "De Vriend van Armen en Rijken 1859
Quaij, Ch. de, "Ch. de Quaij, capitaine de grénadiers (...) sa correspondance (...) apercú biographique par A.F. van Beurden" 1900.
Gerard Prins, Koninklijke Pupillen, Goudse weesjongens naar het leger van Napoleon in: Tijding van die Goude
P.D. Hoogenraad, Bloedbelasting, De conscriptie in het departement Zuyderzee (1810-1813)
F.C. Koch, Rotterdam in den Franschen tijd
S.J. Lems, Vermiste Zuid-Hollanders uit het leger van Napoleon, www.Hogenda.nl
Henri A. Ett, Spaans Avontuur, Hollandse brigade van Napoleon in Spanje, 1952
Bart Funnekotter, De hel van 1812: Nederlanders met Napoleon op veldtocht naar Rusland, 2015
Johan op de Beeck, Versailles: Vier eeuwen in het beroemdste kasteel ter wereld, 2023